

Заповольський М. В.,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ЗМІНИ БІБЛІЙНИХ ІНАКОМОВЛЕНЬ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (на матеріалі лексикографічних джерелі)

У статті на матеріалі лексикографічних джерел представлено особливості структурних та семантичних змін біблійних інакомовлень, яких вони зазнали при переході з біблійного тексту до складу сучасної німецької мови.

Ключові слова: інакомовлення, значення, структура, семантичні зміни, модифікації, компоненти.

В статье на основании лексикографических источников предложено особенности структурных и семантических изменений библейских иносказаний, которые произошли при их переходе из библейского текста в состав современного немецкого языка.

Ключевые слова: иносказание, значение, структура, семантические изменения, модификации, компоненты.

This article provides a lexicographical research of structural and semantic changes in biblical parables, which occurred because of their move from Scripture text into modern German.

Key words: parable, meaning, structure, semantic changes, modifications, components.

Багато мовознавців проводили дослідження з виявлення та систематизації у мові біблійних одиниць різних рівнів: порівнянь та метафор, символів, притч і т.п. Варто згадати імена таких вчених як І.Б. Дубровська, В.М. Мокієнко, З.І. Семенова, А.В. Кунін, І. Харазінська, С.І. Гужанов, Л.Г. Мягкова, Н.Б. Бахіліна, С.А. Хахалова, Г. Вебер, Г. Мозер, Г.-Л. Ловенбург, Р. Кобурн, Й. Кноблх, М. Соскіс, Г. Майстерскі та ін. У працях цих лінгвістів розглядаються, зазвичай, їхні основні ознаки – семантичні, етимологічні, стилістичні, ономасіологічні, структурні, лексичні, граматичні, функціональні та когнітивні. Однак метою нашої статті є пошук біблійних інакомовлень (а точніше – їхніх модифікацій) у деяких німецькомовних лексикографічних джерелах [7; 8; 9; 11] з ціллю подальшого дослідження їхнього функціонування у текстовому матеріалі німецькомовної публіцистики. Основним завданням виступає спроба встановити зміни у структурі та значенні, що їх зазнали інакомовлення при переході з біблійного тексту до словникового складу німецької мови. У цьому полягає актуальність статті, оскільки досі вченими не акцентувалась увага на структурно-семантичних змінах саме цих одиниць.

Такі лінгвісти як О.О. Потебня та В.В. Виноградов зауважували, що стабільність зовнішньої оболонки мовних одиниць не є абсолютною. Власне семантичними вважаються такі зміни мовних одиниць, які спричинюють зміну традиційного значення різного ступеня. Такі зміни сягають від збільшення абстрактного елемента в семантиці до появи додаткових смислових і стилістичних відтінків аж до розвитку нового значення, до перетворення мовної одиниці в полісемічний [4, с. 2]. Так, структурно-семантичні зміни, яких зазнають біблійні інакомовлення в процесі свого розвитку, зумовлюють появу нових одиниць у мові. Окрім того, у процесі історичного розвитку компонентів інакомовлень спостерігаються семантичні звуження або розширення значення [1]. Серед інших, у сучасних дослідженнях зазначається, що семантична зміна відбувається, як правило, не з одним словом, а з рядом слів як компонентами великих об'єднань, внаслідок чого перегруповуються як поля, так і менші парадигматичні угруповання. Напрямок семантичного розвитку, за спостереженнями дослідників, має спіральну направленість, а системно-структурні відношення мовних одиниць переоформляються щоразу на новому рівні, у нових умовах. Другим фактором, що зумовлює напрямок семантичних змін є етимологічний чи етимологічне значення [3, с. 206]. Цей самий принцип (етимологічний) ми застосовуємо щодо структурно-семантичних модифікацій інакомовлень, узятих із біблійного тексту і які функціонують у німецькомовних лексикографічних джерелах. Отже, для повнішої структурно-семантичної характеристики біблійних інакомовлень та їх компонентів необхідно брати не лише зміни, які відбулися у структурній та семантичній формі тієї чи іншої одиниці, закріпленої в сучасному словнику німецької мови, але й їхній зв'язок із прототипом [2, с. 81-85]. Виявити другорядне значення біблійного інакомовлення у сучасній німецькій мові допомагає контекст його вживання, що також можна супроводити пошуком його відповідника в українській мові [5; 6]. У нашому дослідженні, при пошуку компонентів біблійних інакомовлень у німецькомовних лексикографічних джерелах, ми послуговувались зробленою нами суцільною вибіркою іносказань із німецьких перекладів тексту Святого Письма (332 одиниці – серед бл. 34746 слів). Нам вдалося виявити 53 одиниці, що становить 16 % від кількості виявлених нами інакомовлень у Біблії (повтори до уваги не брались). Їх умовно можна розподілити на дві групи з чотирма підгрупами.

До першої групи (бл. 66 %) ми відносимо інакомовлення, що набули метафоричного значення вже в тексті Біблії. Їх, у свою чергу, можна розподілити на такі підгрупи:

I. Вислови, запозичені з контексту без суттєвих змін, або цитати (24,63 % від загальної вибірки). Наприклад, *Wes das sät, das wird er ernten* (Фрагмент інакомовлення з тексту Galater 6:7-8 в українському відповіднику – “Що посієш, те й пожнеш”, тобто, за стандартним тлумаченням, кожен має відповідати за наслідки своїх вчинків). У цих прикладах спостерігаємо явище вторинної номінації. Це можуть бути прислів'я та приказки, запозичені з Біблії. Запозичені інакомовлення можуть мати форму окремо запозичених слів або словосполучень (Наприклад, *Ein böser Mann ist ein Teufel, ein böses Weib ist die Hölle*).

II. Модифікації, які зустрічаються в контексті у формі порівняння (20,18 %). Наприклад, *Wie übertünchte Gräber* (*Übertünchte Gräber* – фрагмент із Mt 23:27) – Смысл вислову “побілені гроби” позначає людей, які ззовні справляють добре враження, однак є зіпсованими);

III. Метафоричні модифікації біблійних інакомовлень, які зустрічаються в Біблії як у прямому, так і в переносному значенні (10,21 %), напр., *sein Kreuz tragen* ("нести свого хреста", тобто мати відповідальність за щось);

IV. Компоненти інакомовлень, утворені шляхом третинної номінації (бл. 11 %). Наприклад, *Wer Sturm sät, wird den Wind ernten* – у розділі Galater 6:7 – "... *wird den Tod ernten*", "... *wird Leben ernten*": фрагмент із Носеа 8:7-8 зі змістом "посієш вітер, пожнеш бурю". Вираз вживається на позначення справ, які можуть набути непередбачуваного характеру.

Біблійні інакомовлення переходять у лексикографічний склад сучасної німецької мови шляхом окремих лексичних та граматичних перетворень:

a) редукція або розширення лексичного складу, напр., *Wer sein Leben findet, der wird es verlieren (sein Leben finden (verlieren))* – фрагмент із тексту Лукас 9:23-24, далі Lk) – "знайти (занапастити) життя". Якщо у Біблії вислів позначає готовність іти на жертви заради християнського служіння, то у стандартній німецькій мові характеризує якийсь досягнення;

b) редукція модальних або допоміжних дієслів, напр., *Euer Perlen sollt ihr nicht vor die Säue werfen (Perlen vor die Säue werfen)* – фрагмент із тексту Matthäus 7:6, далі Mt) – досл. "розсипати перла перед свинями". У Біблії – не давати цінного правдивого знання тим, хто цього не цінує. В стандартній німецькій мові може означати віддавати щось тому, хто цього не заслуговує);

c) зміна форм числа, напр., *zu Dornen in euren Augen sein* чи *Der Splitter im Auge des Nächsten – der Balken im eigenen Auge* (фрагмент із Mt 7:3-5) – досл. "у чужому оці бачити скалку, а у своєму колоди не помічати", іншими словами, помилки іншої людини видаються більшими за власні;

d) зміна видів речень (питальне розповідне), напр., *Wer ist unter euch Menschen, der seinem Sohn, wenn er ihn bittet um Brot, einen Stein biete? (Steine statt Brot geben)* – фрагмент із Lk 11:11-13) – досл. "давати камінь замість хліба". Означає не давати того, що люди сподіваються отримати. Також цей вислів може означати відповіді і повчання, які в дійсності не здатні допомогти;

e) зміна відмінків, вербалізації іменників, прикметників, напр., *Niemand füllt neuen Wein in alte Schläuche (neuer Wein in alten Schläuchen)* – фрагмент із Маркус 2:19-22, далі Mk) – Дослівний переклад "молоде вино в старих бурдюках" засвідчує нове вчення, яке не можна узгодити із старими традиціями).

До другої групи (бл. 34 %) відносимо компоненти інакомовлень, які:

I. Мають у біблійному тексті пряме значення, а в сучасній мові – метафоричне (10,34 % від загальної вибірки). Приміром: *Öl in die Wunden gießen* – фрагмент із Лукас 10:30-37 – "утішати когось" (У час, коли писалась Біблія, олію та вино використовували як лікарські засоби для дезинфікації та зцілення ран);

II. Мають у біблійному тексті як пряме, так і переносне значення або виявляють тенденцію до метафоризації (8,37%). Наприклад: *sein Pfund (Talent) vergraben* або *Sein Talent vergraben* (фрагмент притчі з тексту Lk 19:11-27) – "закопувати талант в землю" у значенні "не використовувати своїх здібностей (можливостей)";

III. Компоненти інакомовлень, утворені на основі перемінних словосполучень біблійного тексту (5,29 %). Подібні компоненти виявляють тенденцію до стяжіння форми первинного біблійного інакомовлення, від якого вони походять, напр., *Wenn das Weizenkorn nicht in die Erde fällt und erstirbt (das Weizenkorn, das stirbt)* або *Er wird seine Tenne fegen und seinen Weizen in die Scheune sammeln; aber die Spreu wird er verbrennen mit unauslöschlichem Feuer* ("die Spreu vom Weizen sondern (trennen)) – фрагмент із Mt 3:10-12). Це інакомовлення вказує на здатність відрізнити добро (добру людину) від зла (злої людини).

IV. Зміна значення при вживанні компонентів багатьох інакомовлень у німецькій мові може також зумовлюватись вибором контексту, який їх детермінує (бл. 10%) [10, с. 101]. Вони можуть також детермінізуватись загальним значенням біблійного контексту. Наприклад: *Überlegen, bevor man einen Turm baut* (фрагмент із Lk 14:28) – актуалізує необхідність розмірковувати над виконанням якоїсь справи (завдання).

Крім того, було встановлено, що різні за структурою модифікації біблійних інакомовлень виявляють певні закономірності у лексико-граматичному відношенні, які охоплюють:

i. Предметну предикативність (Subjekt + Prädikat + Objekt; Prädikat + Präposition + Objekt; Präposition + Objekt + Prädikat) для характеристики людського стану (за допомогою дієслів *haben/sein*), позначення абстрактних понять, певної діяльності (за допомогою дієслів *ernten, sähen, bauen* і т.п.), вираження процесів мислення (бл. 47 %). Наприклад: *Auf guten (steinigen) Boden fallen* (фрагмент із Mt 13:3-8) – досл. "упасти на добрий (кам'янистий) ґрунт". У Біблії характеризує позитивний (негативний) відгук людей на звістку про Боже Царство, а у стандартній німецькій мові – мати успіх або невдачу у навчанні. Або, *Die Schafe von den Böcken scheiden* (фрагмент із Mt 25:32) – досл. "відділяти овець від козлів". У Біблії означає відділяти правдивих підданих Христа від тих, хто не виконує Божої волі, у німецькій мові – відрізнити добрих від поганих людей.

ii. Предметну атрибутивність (Adj. + Subj.; Präp. + Adj. + Obj. + Präd.) представлена словами, що позначають абстрактні поняття (33,21%). Приміром: *Ein sanftes Joch* (фрагмент із Mt 11:30) – приємне ярмо – християнське служіння хоча непросте, але повне Божих благословень (легка робота або заняття). Іншим прикладом може послужити *Durch enge Pforte gehen* (фрагмент із Mt 7:13-14) – "йти через тісні ворота". У Святому Письмі означає, що правдивий християнський шлях не є простим, у мові – труднощі, завдяки яким можна досягнути бажаної мети.

iii. Словосполучення, представлені антропонімами, соматизмами, назвами тварин, рослин, які позначають окремі поняття, пов'язані безпосередньо із людиною (бл. 19 %). Їх можна зобразити за такою схемою: Subj.; Subj. + Präp. + Subj. Наприклад: *Samariter* (фрагмент із Lk 10:30-37) – "самаритянин" – позначає людину, яка піклується про хворих та немічних чи відповідну службу (*Samariterdienst*). Також, *Ein Mühlstein am Hals* (фрагмент із Mt 18:6) – досл. "повісити на шию млинове жорно". У німецькій мові цією метафорою позначають річ або особу, що заважає при виконанні якогось завдання чи роботи.

Отже, основу даного дослідження склали модифікації біблійних інакомовлень, які відображені у словниках сучасної німецької мови. Аналіз інакомовлень за типом зв'язку із текстом Біблії виявив, що їхня більша частина (бл. 66 %) увійшла в мову шляхом окремих лексичних або граматичних перетворень (редукції або розширення лексичного складу, редукції модальних або допоміжних дієслів, зміни форм числа, зміни видів речень, зміни відмінків, вербалізації іменників, прикметників). Деякі компоненти проявлялися у біблійному тексті за прямим значенням, а в сучасній мові – за метафоричним (10,34 %). У ряді випадків інакомовлення мають у біблійному тексті як пряме, так і переносне значення чи виявляють тенденцію до метафоризації (8,37 %). Ми виявили, що найбільш типовими видами перетворень біблійних інакомовлень є редукція або додавання окремих слів та тенденція до трансформації окремих форм часових груп в інфінітивні форми. Результат свідчить про упорядкованість компонентів інакомовлень, які входять до загальної системи біблеїзмів сучасної німецької мови. За дослідженим матеріалом, чим більшою є одиниця (а розмір об'єкту нашого дослідження може сягати від одного речення у короткій притчі-приповідці – до довгої притчі-алегорії), тим більше вона може зазнавати перетворень. Однак варто зауважити, що отримані результати охоплюють лише деяку їхню частину, що функціонує в сучасній німецькій мові. Перспективу подальших пошуків ми вбачаємо у дослідженні інакомовлень та їх модифікацій безпосередньо на текстовому матеріалі німецькомовної публіцистики.

Література:

1. Виноградов В. В. Русский язык. (Грамматическое учение о слове). М. : Высшая школа, 1972. – 614 с.
2. Дубровська І. Б. Біблійно-християнська метафора в німецькій мові: номінативний аспект : Дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.04 / КНЛУ. – Київ, 2001. – 250 с.
3. Огуй О. Д. Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії : Системно-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи – Чернівці : “Золоті литаври”, 1998. – 370 с.
4. Потебня А. А. Из лекций по теории словесности. Басня. Пословица. Поговорка // Потебня А. А. Теоретическая поэтика. – М. : Высш. шк., 1990 // Режим доступа : http://philologos.narod.ru/potebnja/poteb_lect4-5.htm // Дата перегляду 09.12.2011.
5. Етимолого-семантичний словник української мови : В 2-ох т. / Укл. І. Огієнко. – Вінніпег : Канада, 1979. – Т. 1-2. – 988 с.
6. Крилаті вислови в українській літературній мові. 2-е вид. доп. і перер. / Укл. А. П. Коваль, В. В. Коптілов. – К. : Вища школа, 1975. – 335 с.
7. Büchman G. Geflügelte Worte. Das Zitatenschatz des deutschen Volkes. – Berlin : Haude. Spehersch Verlagbuchhandlung, 1991. – 30. Aufl. – 990 S.
8. Die deutschen Sprichwörter / gesammelt von Karl Simrock. – Stuttgart : Philipp Reclam, 1995. – 630 с.
9. Duden. Redewendungen und Sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik / bearb. von G. Drosdowski und W. Scholze Schubrecht. – Berlin : Dudenverlag, 1992. – 864 S.
10. Erlemann K. Gleichnisauslegung. Ein Lehr- und Arbeitsbuch. – Tübingen : Basel Francke, 1999. – 320.
11. Krauss H. Geflügelte Bibelworte. – München : Verlag C.H. Beck, 1993.–276 S.